

Mihail ZÎGAR (născut la 31 ianuarie 1981, Moscova), scriitor, jurnalist politic, regizor, reporter de război, fost redactor-șef al postului TV rus de opozitie *Dojd* (2010–2015). A copilărit în Angola. Licențiat în journalism internațional la MGIMO, Moscova. A studiat la Universitatea din Cairo, Egipt. A fost reporter de război (Casa de Editură Komsersant, 2000–2009), lector la MGIMO (2003–2009). În 2007 îi apare carte de reportaje din zonele fierbinți ale lumii *Război și mit*. Împreună cu Valeri Panuškin publică, în 2008, volumul *Gazprom. Noua armă a Rusiei*, tradus și în română.

În 2015 publică volumul *Toți oamenii Kremlinului. O scurtă istorie a Rusiei contemporane*, vândut în peste o sută de mii de exemplare în decurs de un an de zile. Svetlana Alexievici, laureat Nobel, avea să-l numească „cea mai serioasă analiză a ultimilor 20 de ani”. Cartea a apărut deja în germană, polonă, bulgară, finlandeză, engleză și chineză, de asemenea, în română, la Editura Cartier, în 2017.

În 2017 îi apare volumul *Imperiul trebuie să moară. Istoria revoluțiilor ruse prin personalități. Anii 1900–1917*, tradus în engleză și română.

Traducătorul, Antoaneta OLTEANU (n. 1968, București) este profesoră la Facultatea de Limbi și Literaturi Străine a Universității din București, Departamentul de Filologie Rusă și Slavă, autoare a numeroase cărți din domeniul culturii și civilizației ruse (*Miturile Rusiei clasice, Rusia imperială. O istorie culturală a secolului al XIX-lea*), a etnologiei comparate (*Ipostazele maleficului în medicina magică, Metamorfozele sacrului, Școala de Solomonie. Divinație și vrăjitorie în context comparat, Calendarele poporului român, Reprezentări ale spațiului în credințele românești, Dicționar de mitologie. Demoni, duhuri, spirite; Zile și demoni. Calendar și mitologie populară rusă etc.*).

Literaturii ruse i-a consacrat un volum de critică – *Proza rusă contemporană* –, precum și peste 50 de volume de traduceri. Printre scriitorii tâlmaciți în limba română se numără: F.M. Dostoievski, I.A. Gonceanov, Mihail Bulgakov, Andrei Platonov, Iuri Dombrovski, Saşa Sokolov, Liudmila Petrușevskaia, Mihail Şișkin, Vladimir Sorokin, Viktor Erofeev, Andrei Kurkov, Olga Slavnikova. A tradus, de asemenea, pentru Editura Cartier, romanul lui Vladimir Lorcenkov *Acolo unde curg râuri de lapte și miere*, apărut în 2017.

Mihail ZÎGAR

Imperiul trebuie să moară

Istoria revoluțiilor ruse
prin personalități.
Anii 1900–1917

Traducere, note și indice de nume de Antoaneta OLTEANU

25 CARTIER
Din 1995, în toate librăriile bune

Cărțile Cartier pot fi procurate online pe shop.cartier.md
și în toate librăriile bune din România și Republica Moldova.
Cartier eBooks pot fi procurate pe iBooks, Barnes & Noble și cartier.md

LIBRĂRIILE CARTIER
Librăria din Centru, bd. Ștefan cel Mare, nr. 126, Chișinău.
Tel./fax: 022 21 42 03. E-mail: librariadincentru@cartier.md
Librăria din Hol, str. București, nr. 68, Chișinău.
Tel.: 022 24 10 00. E-mail: librariadinhол@cartier.md
Librăria online, shop.cartier.md.
Tel.: 068 555 579. E-mail: vanzari@cartier.md

Comenzi CARTEA PRIN POȘTĂ
CODEX 2000, Str. Toamnei, nr. 24, sectorul 2, 020712 București, România.
Tel./fax: (021) 210.80.51. E-mail: romania@cartier.md
Taxele poștale sunt suportate de editură.
Plata se face prin ramburs, la primirea coletului.

Colecția *Cartier istoric* este coordonată de Virgil Pâslariuc
Editor: Gheorghe Erizanu
Lectori: Em. Galaicu-Păun, Valentin Guțu
Coperta: Vitalie Coroban
Design/tehnoredactare: Marina Darii
Prepress: Editura Cartier
Tipărită la Combinatul Poligrafic

Михаил Зыгарь
Империя должна умереть. История русских революций в лицах. 1900-1917
Москва, 2017

Mihail Zigar
IMPERIUL TREBUIE SĂ MOARĂ. Istoria revoluțiilor ruse prin personalități. Anii 1900-1917
Ediția I, ianuarie 2020

© 2017 by Mihail Zigar
© 2019, Editura Cartier pentru prezenta ediție. Toate drepturile rezervate.
Cărțile Cartier sunt disponibile în limita stocului și a bunului de difuzare.

Descrierea CIP a Camerei Naționale a Cărții
Zigar, Mihail.
Imperul trebuie să moară: Istoria revoluțiilor ruse prin personalități. Anii 1900-1917/ Mihail Zigar;
trad., note și ind. de nume de Antoaneta Olteanu. – Chișinău: Cartier, 2019 (Combinatul Poligrafic). –
688 p. – (Cartier istoric/ col. coord. de Virgil Pâslariuc, ISBN 978-9975-79-902-7).
Ind. de nume : p. 673-688. – 1000 ex.
ISBN 978-9975-86-396-4.
94(47)"1900/1917"

Z 63

Cuprins

Capitolul 1. Tolstoi	19
Noul secol	19
Bătrânul proroc	22
Visuri fără rost.....	25
Marea strămutare.....	26
Să nu te rogi.....	27
Adevăratul Karenin	28
O execuție fără drept de apel.....	29
Adevăratul Toporov	33
O mare minciună	35
Asasinul de la fereastră.....	37
Bătălia de la catedrala Kazanski	38
Războiul și lumea artei	42
Hipsterii secolului al XX-lea.....	44
În spatele cortinei de fier.....	47
Un călugăr prost	49
Pregătiri de mutare	53
Doi scriitori, două actrițe	55
„Liovocika moare”	57
Capitolul 2. Witte	61
Rus' sau rubla	61
Cameleonul	63
Tineretul de aur	65
Oligarhii din Moscova și liberalii din Petersburg	69
Operă, dramă, tragedie	70
O idilă cu comandă de stat.....	73
Pictori și sclavi	76
Țarigradul e al nostru	78

Micii mari duci	80
„Totuși am plecat departe de China”	82
Impăratul chinez Nicolae	85
Rusia galbenă	88
Lupta cu moartea și lupta cu regimul	92
Un preot la modă	94
Amiralul Oceanului Pacific	97
Capitolul 3. Goț și Gherșuni	100
Urarea de Anul Nou	100
Moștenitorul imperiului ceaiului	101
Vechiul partid	102
Un duel psihologic	103
Iakutsk – Paris	105
Amenințarea evreiască	107
După Dreyfus	107
Moscova fără revoluție	109
Ebreii noștri, evreii altora	110
Liderul și dublul lui	111
Noua capitală a emigrației ruse	112
Trei tovarăși și un dictator	113
Mica Rusie	114
Vremea ticălosului	115
Invențiile intelectualității	117
Întoarcerea dușmanului	118
Inamicul statului numărul unu	119
Încălecarea demonului	120
Două lumi – doi germani	122
Toți evreii să fie înecați în Marea Neagră	123
Zona de locuire și limitele ei	125
Complotul regelui Solomon	126
Autoapărarea evreiască	128
Casa nr. 13	129
Pogromul despre care a aflat toată lumea	131
Prizonierul din Napoli	133
O groază de moarte	136

Marionetele se smulg	137
Complotul a doi reformatori și al unui conservator	138
Odesa e cuprinsă de tulburări	139
Vulturul e supărat	140
Capitolul 4. Struve și Miliukov	142
Cel mai popular marxist	142
Niște tineri fanatici	144
„Scuipă pe opinia lor”	145
Capitala opozitiei ruse	147
Spiritul „Eliberării”	148
Închisoarea și lecțiile de limba engleză	150
Un Don Quijote al autocrației	151
Liderul opozitiei	152
Bătălia generală cu cenzura	154
Ovații la azil	155
Nici balerină, nici înecat	156
Trei soții	158
„Mă scoate din minți cu opiniile lui șchioape”	160
Marea scizie	161
Oamenii lui Lenin și oamenii lui Martov	162
O stațiune politică	163
Războiul și Germania	164
„Uf”	166
Nașterea micului Bonaparte	167
Ultimul bal	168
Un mic război victorios	169
Macaci, urși	170
„De ce am venit noi aici?”	171
Ajutorul inutil al zemstvei	173
O rugăciune, ceai și dansuri	175
Condamnarea la moarte	177
Trădătorul e undeva aproape	178
Trebuie omorât Plehve	180
Era o seară minunată	181

Capitolul 5. Alexandra	183
Un păduche nou.....	183
Nepoata favorită, viitoare regină, soția lui Jack Spintecătorul.....	184
Mireasa neagră.....	188
„Iar o fetiță”.....	190
Hristos din Lyon.....	192
Sfântul din Sarov.....	195
Pelerinul din Siberia.....	197
Şampanie și stridii.....	199
Escroci și hoți.....	200
Congresul de la Paris	202
Încrederea în societate.....	204
Stările generale.....	207
„Al treilea element”.....	211
Unchiul celor mai cinstite reguli	213
Eliminarea din dicționar a intelectualității	215
„Vă felicit, domnilor!”.....	218
Înfrângerea	220
Capitolul 6. Gapon	221
Coșmarul după Crăciun.....	221
O împușcătură pe Neva.....	222
Hristos în pustie	224
Batista roșie, batista albă	226
Armată în oraș	227
„Dumnezeu nu mai există!”	230
„Morții, da, nu te mai tulbură”	232
Dictatorul secret	234
Frig cumplit la Kremlin.....	236
Absurda fără de arginți	237
Fuga lui Gapon.....	239
Anti-Gapon	240
Moarte la Kremlin.....	241
Cu orice preț.....	243
„Soția celui pe care l-ați omorât”	244
Turnee prin Europa.....	246
Panică în China	248

„Scoate un stejar din rădăcină”	249
„Pentru zidurile distruse ale palatelor minunate!”	252
Gheorghe Unificatorul.....	253
Portretul de deasupra intrării în bufet.....	255
„Rusia a înnebunit”	257
Duma analfabetă	259
Ciorbă și votcă.....	260
Gaponi în loc de Romanovi	261
Turnee americane.....	263
Răsăritul „Lunii”	264
Americanii plâng.....	266
Apusul „Lunii”	268
Capitolul 7. Dubrovin și Gorki	270
Doctorul cel bun	270
Puterea e în mâinile lui Trepov	271
O libertate necontrolată	272
Nașterea Sovietelor	272
Moscova paralizată	274
Revoluția lui Witte	275
Germania – mama ordinii	277
Revolta teatrului	278
Cadeți și fermei	280
Constituția sau moartea	282
„Mâine pe stradă o să se pupe cu toții”	284
Jidanii au aruncat coroana	286
Uniunea Rușilor	288
Reformă sau capcană	288
Porcul, broasca și alții miniștri	289
Un cetățean activ și un polițist activ	292
Guvernul lui Witte	293
Sfântul și revolta	295
Noi aliați	297
Dușmanul din dreapta	299
Sfârșitul Sovietelor	301
Ruleta franceză	302
Râscoala copiilor	303

<i>Capitolul 8. Stolipin</i>	324
Să facem cunoștință cu poporul	324
„Fără țar toți o să fiți săraci”	325
Spălătoria și sera	327
Coșmarurile revoluționarilor	328
Un general democrat	329
Doi urși nedoborâți	331
Problema funciară	334
O călătorie la Viborg	335
Teroarea de dreapta	336
O explozie pe Aptekarski ostrov	338
Terorismul la modă	339
O alternativă uitată	341
Cravatele lui Stolipin	343
Reforma agrară	345
Butoiul cu varză	346
Sovietul din Petersburg la proces	347
Atentatul asupra lui Witte	349
Forța de dreapta	350
Prima resursă administrativă	352
Tânărul din Kutaisi	354
Procesul lui Lenin	356
Jignirea sentimentelor	358
Complotul socialistilor	359

„Păstrați Duma”	360
Legea „nerușinată”	363
Cea mai bună prietenă	365
„Slavă Domnului, nu există parlament”	366
<i>Capitolul 9. Deaghilev</i>	369
Şicul rusesc la Paris	369
Teroarea sfântă	371
Viața pentru țar	372
Lenin pe gheață subțire	374
Masonii. Instalarea	376
Masonii împotriva complotului	378
A obosit și a plecat	380
Modelul turcesc	381
Tragedia Iusupovilor	382
Împăratul trebuie omorât	383
Prăbușirea credinței	385
Mult zgromot pentru Azef	387
Prostituate și cristal	388
Dansuri murdare	390
Doi credincioși și sentimentele lor	393
Secta de la Capri	395
Intelectualitatea și pedocrația	396
Raidul asupra poporului rus	399
Nerusescul balet rus	401
Episcopi și doamne din lumea bună	403
Cenzură pentru Rasputin	405
Testamentul lui Tolstoi	406
Triunghiul roșu	409
O epidemie de sinucideri	410
Un cântăreț în genunchi	412
O lipsă obraznică de respect față de putere	413
Victoria și umilirea lui Stolipin	414
O cercetare rituală	417
Împușcături în pauză	418
O apocalipsă locală	421
Întoarcerea în Rusia	424

Capitolul 10. Reabusinski și Gucikov	427
Milionarul împotriva guvernului	427
Respect pentru oameni și cărți	
Au fost împușcați	429
Omul care luptă	430
Şapte mii două sute de gramofoane	432
Țareviciul moare	434
Romanovii peste 300 de ani	435
„Încetați! Veniți-vă în fire!”	437
Cine l-a omorât pe Andrei Iușcinski	438
O primăvară scandaloașă	439
Noua Americă	441
Sectanți și provocatori	443
Nu depinde nimic	445
Patru criminali	446
Cronica patriotismului în creștere	448
Cruzimi și capitulanți	449
Privighetorile ce muncesc la negru	452
Problema poloneză	453
Problema ucraineană	454
Problema armeană	455
Noii eroi	456
Atotputernica Vîrubova	458
Prințul Andrei	459
Spioni și gloanțe	460
Împărăteasa la mănăstire, Rasputin spânzurat	461
Total pentru victorie	463
Orgia de la Moscova	465
„Societatea vă urăște”	467
Cabinetul Apărării	468
Capitolul 11. Rasputin	471
Icoana cu clopoțel	471
O surpriză de Anul Nou	472
Să fie omorât Rasputin	473
Nașterea unui spion	475
Adio, Istanbul	477

Factorul sănătate	478
Trecerea la ofensivă	479
Turism politic	481
Minunea americană	482
Un măcel neobservat	484
Polonia și pecetea diavolului	486
Două teorii ale conspirației	487
Noul stăpân al Mării Negre	488
Un ministru nebun	489
Un psihopat american	491
Duceți-vă la culcare!	492
Prostie sau trădare	493
În pantalonii împăratului	495
Visuri de complot	497
Scenariul Junilor Turci	499
Să fii erou	501
Un revolver, un baston de cauciuc, o copcă în gheăță	503
Împărăteasa încalcă legea	504
Un revelion singur	506
Cortina	508
Capitolul 12. Kerenski	512
Dimineața unei vieți noi	512
Sfârșitul Dumei	513
La Stavka e liniște	514
Soldații sunt la poartă	515
Guvernul e asediat	516
Pavilionul guvernamental	517
„Răzvrătiții nu au niciun plan”	518
Patru regimenter și o unitate de mitraliere	519
Cine reprezintă aici puterea	520
Cine face dezordine	521
Dimineața după furtună	522
Deja nu mai este așezarea țarului	524
Să fie oprit împăratul	525
Ziua victoriei	527

Noul guvern	528
Soldații împotriva ofiterilor.....	530
Reformele generalului Alekseev.....	531
Liberalii împotriva socialiștilor	533
Cea mai importantă con vorbire telefonică din istoria Rusiei	535
Marșul lui Ivanov	537
Kerenski e cât pe ce să-și piardă mințile.....	537
„Orice fel de etichetă trebuie lăsată la o parte”	539
Alegerea lui Kerenski.....	539
Prima abdicare.....	540
A doua abdicare.....	542
Noua justiție	543
„Țarul este necesar Rusiei”	544
Mihail al II-lea	545
Rusia fără țar	547
„E un microb în ei”	548
Împăratul își ia rămas-bun	549
Finalul militar	551
Puterea tolstoiană.....	552
<i>Capitolul 13. Tereteli</i>	554
Să pleci din Elveția	554
Să te întorci din Siberia.....	557
Ministerul Artelor	559
Trăiască bâta.....	561
Fără popi	563
„Tereteli nu vine în fiecare zi”	565
„Cine este salvatorul nostru? Kerenski!”	567
Dualitatea puterii	569
Un manager ineficient	571
Fluturi sub roțiile automobilului	572
Poetul la închisoare	574
„Nu e nimic imoral”	577
Vagonul scris cu cretă	577
Blindatul luminat de reflector	578
Viața foștilor.....	580

Execuția de pe maidan.....	581
Prizonierii de la Ėarskoe Selo	582
Sfărșitul carierei lui Lenin.....	584
Fără anexiuni și contribuții	585
„Să mânânci, să bei, să te distrezi”	587
„Nu mai suntem în stare”	588
Dictatorul, coaliția și câinele din Baskerville	593
Nu există un astfel de partid.....	594
Parada de la Paris	595
Parlamentarul general	597
„Nici revoltă, nici supunere”	598
Sfărșitul visului liberal.....	599
<i>Capitolul 14. Troțki</i>	601
Steaua circului.....	601
Veriga slabă.....	603
În gura mulțimii	606
Anatomia protestului	608
A lua sau a nu lua	609
Sfărșitul bolșevicilor	610
Prințul Mîškin	611
Fuga de pe câmpul de luptă	613
La Razliv	614
13 discursuri pe zi	615
O mâna forte	616
Un guvern responsabil în fața lui Kerenski.....	618
Ofensa din Finlanda	619
La Tobolsk.....	620
Justiție și îndurare	621
Odihna s-a încheiat	622
Patria. Dușmanul. Întunericul	624
„Muntenii au oricum pe cine să înjungheie”	626
Președinte sau drogat	628
Telefonul stricat al lui Vladimir Lvov	630
Un chat fatal	631
Puciul din august.....	634

Capitolul 1

Tolstoi

Noul secol

Pe 24 februarie 1901 ziarul „*Țerkovnie vedomosti*” (Informații bisericești), organul oficial de pe atunci al Bisericii Ortodoxe Ruse, publică textul *Deciziile Sfântului Sinod despre contele Tolstoi*. În el se vorbește despre excomunicarea celui mai cunoscut scriitor rus. Biserica Ortodoxă nu mai excomunicase pe nimeni de peste o sută de ani, astă în condițiile în care secolul al XIX-lea în Rusia nu a fost de loc o perioadă liniștită și cuviosă. Si deodată s-a hotărât să facă asta.

Societatea din Petersburg a fost șocată de un eveniment aşa de arhaic pentru începutul secolului al XX-lea. „Telegraful, se pare, trebuie să transmită pentru prima dată de la descoperirea sa o asemenea știre”, spune ironic prietenul lui Tolstoi, ziaristul și scriitorul Vladimir Korolenko. „O excomunicare, transmisă prin cablul de telegraf, este un paradox al istoriei dăruit începutului de secol al XX-lea.”

A doua zi, pe 25 februarie, textul din „*Țerkovnie vedomosti*” este preluat de toate ziarele din care află și Tolstoi despre excomunicarea sa. El se află la Moscova, la conacul său din Hamovniki. Contele, din spusele soției sale, Sofia Andreevna, e demoralizat, toată familia e tulburată: la ce să se aștepte de acum?

Timp de mulți ani Tolstoi a trăit nici măcar în afara legii, ci mai presus de lege. Cărțile lui sunt interzise, pentru tipărirea și difuzarea lor oamenii sunt băgați la închisoare și deportați. Omul cel mai apropiat de Tolstoi, discipolul său favorit, editorul și consilierul de încredere, Vladimir Certkov, este expulzat din Rusia. Totuși până acum asupra lui Tolstoi nu s-au făcut represiuni, iar scriitorul are deja 72 de ani.

Din punct de vedere formal, Biserica Ortodoxă Rusă nu e separată de stat, prin urmare, excomunicarea e o crimă de stat. Pentru asta poate și trebuie să fie pedepsit conform legilor civile: de exemplu, cu deportarea sau chiar cu închisoare. În ultimii douăzeci de ani au tot apărut zvonuri că autoritățile erau gata să-l trimîtă pe scriitor la mănăstirea Suzdal, care era în mod real o închisoare activă pentru criminalii împotriva religiei, în care sunt închiși, de exemplu, ierarhi ai bisericii de rit vechi. Dar Tolstoi nu a fost atins până acum. Nu se știe ce va schimba „Decizia” Sinodului.

Înainte se credea că Tolstoi e protejat chiar de către împăratul Alexandru al III-lea, căruia din copilărie îi plăcea să citească operele lui. Dar împăratul murise înainte de a face cincizeci de ani, încă de acum şapte ani, în 1894. Însă era în viață fostul lui profesor, ideologul de mulți ani al imperiului, Konstantin Petrovici Pobedonosțev, de aceeași vîrstă cu Tolstoi (chiar cu un an mai mare ca el) și dușmanul lui de moarte. Pentru noul împărat Nicolae al II-lea Pobedonosțev este ca un bunic care își păstrează influența asupra lui, pentru că a fost și profesorul lui.

Când a aflat de decizia Sinodului, contele Tolstoi se duce în oraș, unde au loc tulburări. Ele nu sunt legate de excomunicarea lui: revoltele studenților din Moscova și Petersburg începuseră încă din anul 1899, când rectorul universității din capitală a ordonat să fie trimiși în armată studenții cei mai activi din punct de vedere politic. Al doilea an la rând în cele două capitale izbucnea din când în când războiul universitar. Iată, și acum, la sfârșitul lui februarie 1901, sunt noi tulburări. Tolstoi ajunge până la Lubeanka și dă de o confruntare a studenților cu poliția. Vesta excomunicării lui Tolstoi deja se răspândește în oraș, scriitorul e recunoscut imediat, studenții îl ovăționează.

Dar Tolstoi aude pe stradă nu numai cuvinte de sprijin. „Iată dialoul în chip de om”, i se strigă în Piața Lubeanskaia. „Starea de spirit a mulțimii era aşa de diferită, încât dacă unii își manifestau simpatia față de Tolstoi, alții nu-și ascundeau ostilitatea și ura. Tolstoi s-a grăbit să ia o birjă și a plecat”, descrie astfel această zi jandarmul moscovit Aleksandr Spiridovici. „Dacă mulțimea ar fi avut o altă componență, s-ar fi putut să mă și ia la bătaie”, își amintește Tolstoi.

Acasă îl așteaptă scrisori de la necunoscuți. După ce le-a deschis pe primele, își dă seama: a început hărțuiala. „Acum ești dat anatemei și după moarte o să ai parte de chinurile veșnice și o să crăpi ca un câine... drac bătrân, fii blestemat!” „Dacă guvernul n-o să te închidă, o să te facem noi să amuștești.” „O să găsesc mijloace să distrug un șarlatan ca tine...” „Semne ale aceleiași înverșunări după decizia Sinodului le observ și când mă întâlnesc cu anumiți oameni”, își amintește Tolstoi.

Alături de blesteme vin și felicitări, cuvinte de sprijin, dar, spre deosebire de blesteme, Tolstoi s-a obișnuit să nu le citeze în jurnal.

Ministerul Afacerilor Interne interzice comentarea deciziei Sinodului – se lasă tăcerea care dă naștere unei mulțimi de zvonuri. Vladimir Certkov, în Anglia, literalmente înnebunește din cauza zvonurilor că Tolstoi e arestat și-l asaltează cu telegramă. Sofia Andreevna îi scrie o scrisoare mitropolitului petersburghez Antonie – semnatura lui se află la finalul „deciziei”. Tolstoi continuă să citească toate scrisorile care i se trimit, urmărind cu și mai mare atenție veștile despre tulburările studențești.

Pobedonosțev urmărește faptul că, din cauza deciziei Sinodului, s-a ridicat „un val de furie” al intelectualității pe care el o urăște – deși în mod oficial toate publicațiile pe această temă sunt interzise de cenzură. Este extrem de nemulțumit de agitația din jurul lui Tolstoi și împăratul Nicolae al II-lea – țarului nu-i plac scandalurile. El îl cheamă pe bătrânul Pobedonosțev și-l întrebă iritat de ce nu s-au sfătuit cu împăratul când au luat decizia de a-l excomunica pe Tolstoi. Ober-procurorul Sinodului (de fapt, „ministrul Bisericii”) Pobedonosțev zâmbește: cum să nu, a venit, a raportat, a arătat proiectul „deciziei”. Pur și simplu împăratul nu-și amintește.

Pobedonosțev, care a educat doi împărați, nu are o opinie prea bună despre Nicolae al II-lea. Își amintește adesea că în tinerețe împăratul se scobea cu sărg în nas când încercau să-i explică cum funcționează statul.

Reșp. La momentul excomunicării, situația lui Lev Tolstoi în Rusia era, fără îndoială, uimitoare. Are 72 de ani, este unul dintre cei mai cunoscuți oameni din Rusia, iar ultimii douăzeci de ani i-a petrecut răfuindu-se cu statul.

Încă din anul 1880 a trecut printr-o schimbare spirituală. „Ortodoxia tatei s-a terminat pe neașteptate, spune Ilia, fiul lui Tolstoi. Era postul. Pe atunci pentru tata și cei care doreau să postească se pregătea mâncare de post, iar pentru copii și guvernante și profesori se serveau mâncăruri de fruct. Valetul tocmai adusese farfurile cu mâncare, puse pe o măsuță farfurie cu restul de chiftele de carne și s-a dus să aducă altceva.

Deodată tata mi se adresează mie (stăteam mereu lângă el) și, arătând spre farfurie, spune:

— Iliușa, dă-mi mie chiftele alea. Nu, nu am uitat, n-o să mai țin post și, te rog, să nu mai comanzi pentru mine mâncare de post.

Spre groaza tuturor, mâncă și le lăuda. Când am văzut această atitudine a tatei, în curând și noi ne-am răcit față de posturi și starea noastră de rugăciune a fost înlocuită de o indiferență religioasă deplină.”

Aceste chiftele mâncate în post, din perspectiva influenței asupra culturii mondiale, pot fi comparate poate doar cu tăblițele pe care Martin Luther le-a bătut, în anul 1517, pe ușa bisericii din Wittenberg. Odată cu negarea postului Tolstoi a început propria reformă a creștinismului.

După ce a învățat greaca veche, în mai puțin de doi ani, în anii 1880-1881 Tolstoi scrie propria versiune a Noului Testament: *Unirea și traducerea celor patru evanghelii*. De fapt, este un roman psihologic despre Tânărul Iisus care, desigur, nu este fiul lui Dumnezeu, pur și simplu mama lui Maria l-a născut nu de la soțul său, Iosif, ci „nu se știe de la cine”. Acest lucru nu este un secret pentru Iisus și acest lucru devine motivul profundei drame interioare a lui. Toate discuțiile ce urmează, ale eroului cu diavolul, sunt dialogurile interioare ale lui Iisus, disputa lui cu sine. Tolstoi exclude din text toate minunile, pen-

tru că nu crede în ele, și-și încheie Evanghelia cu moartea lui Iisus pe cruce – nu poate fi vorba de nicio înviere. Hristos pentru Tolstoi este un om obișnuit, dar este un exemplu moral, un învățător și un filosof. Principala învățătură a lui Hristos, în varianta lui Tolstoi, constă în iubirea pentru oameni, în capacitatea de a ierta și în refuzul de a folosi forță, în niciun caz nu în ritualurile bisericești.

Tolstoi neagă Biserica ca atare și toate ritualurile ei, pentru că el consideră că ele doar îi separă pe numeroșii creștini din toată lumea, iar el se vede o persoană care-i unește și un creator al creștinismului universal, eliberat de adaosuri. E curios faptul că în evanghelia sa cuvântul „farisei” este înlocuit de Tolstoi cu „ortodocși”, lucru care, de fapt, este o traducere literală.

Tolstoi își dă seama că *Unirea și traducerea celor patru evanghelii* nu poate fi publicată în Rusia, cartea fiind tipărită în Elveția. În Rusia va apărea în anul 1906, dar nu în întregime. După traducerea evangeliilor, Tolstoi scrie *Spovedania*, mai târziu articolul *În ce constă credința mea?* și alte lucrări pe teme religioase. Căutarea spirituală îi schimbă viața în totalitate și duce la neînțelegeri cu soția: Sofia Andreevna nu acceptă noua religie a lui Tolstoi, încetând să mai fie perechea sa creațoare. Din acest moment „partener spiritual” al scriitorului și principalul propagator al ideilor lui devine Vladimir Certkov. Gelozia și ura reciprocă dintre Certkov și Sofia Tolstaia începe în anii 1880 și va continua toată viața.

Se schimbă atitudinea lui Tolstoi față de creație, poziția socială, succes. Drepturile de autor pentru toate creațiile tipărite înainte de anul 1881 le transferă familiei, iar cele scrise după aceea sunt declarate bun comun și nu cere onorarii pentru ele. Tot ce a scris înainte, inclusiv *Război și pace* și *Anna Karenina*, este considerat mai puțin important. Peste mulți ani, ca răspuns la entuziasmul unui musafir de la Iasnaia Poleana față de romanul său, Tolstoi va spune: „Este același lucru dacă v-ați fi dus la Edison și i-ați fi spus: „Vă respect foarte mult pentru că dansați foarte bine mazurca”“. Contele își consideră demne de atenție numai lucrările religioase.

Și tocmai lucrările religioase îl fac să devină un scriitor interzis – Tolstoi nu mai poate fi publicat în Rusia, dar învățătura lui totuși se

propagă. Sunt din ce în ce mai dese cazurile în care cei chemați la oaste refuză să facă serviciul militar, explicând că sunt adepti ai lui Tolstoi și violența contravine convingerilor lor religioase. Numărul tolstoiștilor crește din an în an, în ciuda faptului că sunt persecuți de către stat.

Totuși de Tolstoi nu se ating. O asemenea situație îl îngurie incredibil pe scriitor: toți din jurul lui îndură lovitură, el parcă este în vid. Ar fi fost bucuros să fie pedepsit. În anul 1890 Tolstoi discută cu filosoful religios Konstantin Leontiev, adversarul lui convins. „Păcat, Lev Nikolaevici, că sunt prea puțin fanatic, se supără Leontiev. Ar fi trebuit să scriu la Petersburg, unde am legături, să fiți deportat la Tomsk și să nu li se permită nici contesei, nici fiicelor dumneavoastră să vă viziteze, să vă permită să primiți doar puțini bani. Pentru că într-adevăr sunteți periculos.” „Dragul meu Konstantin Nikolaevici! răspunde scriitorul. Scrieți, pentru Dumnezeu, cereți să fiu deportat. Este visul meu. Fac tot posibilul să mă compromit în ochii guvernului și nu reușesc deloc. Vă rog, scrieți.”

Tolstoi este ferit de represiuni chiar de către Alexandru al III-lea, care îi apreciază creația și consideră pe bună dreptate că mucenia lui nu va face decât să contribuie la propagarea ideilor lui. De fapt, Tolstoi nu este publicat, iar popularitatea lui oricum crește datorită activității sale sociale. În anul 1891 în Rusia Centrală începe foamea. Tolstoi se duce în gubernia Reazan și deschide acolo o rețea de cantine gratuite, adună fonduri uriașe pentru ajutorarea sinistraților. În timpul uneia dintre aceste călătorii află că într-o gară un preot local vorbește în fața țăranilor sinistrați și încearcă să-i convingă să nu accepte ajutorul de la Tolstoi, pentru că el este Antihristul.

Și la început țăranii chiar refuză. „Pleacă, pleacă, măicuță, cu pâinea ta, nu avem nevoie de mila antihristului”, își amintește fiica lui Tolstoi, Tatiana, de cuvintele sinistraților. Mai apoi, e adevărat, țăranii se conving că Tolstoi nu vrea să-i distrugă și încep să le întrebă pe rudele contelui de ce clerul spune că este Antihristul?

În anul 1897 în Rusia are loc recensământul populației și câteva mii de oameni se declară tolstoiști. Învățătura aceasta a fost declarată o sectă periculoasă. Lupta cu ea este condusă chiar de atotputernicul ministru al Bisericii, Pobedonosțev, dar el nu poate să facă nimic

în fața contelui pe care îl urăște așa de mult. Poate doar să cenzureze la maximum operele lui, din când în când lovindu-se de opoziția împăratului: în ciuda deciziei lui Pobedonosțev, Alexandru al III-lea permite publicarea nuvelei interzise de cenzură, *Sonata Kreutzer*. Pobedonosțev reușește să interzică punerea în scenă a *Puterii întunericului*, în ciuda faptului că Alexandru al III-lea a văzut repetiția dramei la Aleksandrinski și i-a plăcut.

Visuri fără rost

Dar în anul 1894 protectorul lui Tolstoi, Alexandru al III-lea, moare. Urmașul lui, Nicolae al II-lea, are 26 de ani, nu e preocupat nici de politică, nici de bătrânul Tolstoi, nici de leatul acestuia, Pobedonosțev, care îl irită și-l sperie pe Tânărul împărat. Nicolae a învățat puține de la Pobedonosțev: de exemplu, faptul că puterea țăru lui e de la Dumnezeu, iar orice constituție e de la diavol.

Guvernarea lui Nicolae al II-lea începe cu un scandal. După încoronare țarul primește o delegație din diverse gubernii. În timpul întâlnirii cu grupul de supuși din gubernia Tver, el citește un discurs scris în care se spune că toate speranțele de participare a societății la conducerea statului sunt „niște visuri fără rost”.

Societatea petersburgheză tratează „declarația programatică” a țăru lui drept o neînțelegere nefericită, dar Tolstoi e indignat. El scrie un articol, *Visuri fără rost*, probabil, cea mai completă expunere a poziției sale politice; articolul este foarte dur și ofensator pentru Tânărul împărat.

Condamnând „obrăznicia Tânărului boiernaș”, Tolstoi ajunge la concluzia că monarhia ca atare este periculoasă pentru Rusia:

„Există un stat uriaș cu o populație de peste 100 de milioane de oameni și statul acesta este condus de un om. Și omul acesta este numit întâmplător, nici vorbă să fie ales dintre cei mai buni și mai experimentați oameni drept cel mai experimentat și mai capabil de a conduce, ci este numit cel care s-a născut primul în familia aceluia om care a condus mai înainte statul... Niciun om rațional nu se va urca într-un echipaj decât dacă știe că vizitii să conducă, nu se va urca

nici în vreun tren pe calea ferată decât dacă mecanicul știe să conducă, iar nu fiul vizitului sau al mecanicului care cândva, în opinia unora, știa să conducă; și mai ales nu va merge pe mare, pe un vapor, cu un căpitan al cărui drept de conducere a vasului îl are numai pentru că e al nu știu cătelea nepot al omului care a condus cândva vaporul. Niciun om rațional nu se va lăsa, pe sine și familia sa, în grija unor asemenea vizitii, mecanici, căpitanii, dar noi toți trăim într-un stat care este condus, la modul absolut, de asemenea fii și nepoți de nu știu ce grad nu numai ai unor conducători care nu au fost buni, dar care, de fapt, au arătat în practică faptul că sunt incapabili să conducă oameni".

De la monarhie Tolstoi trece la funcționari și ajunge la concluzia că tocmai armata de funcționari, în niciun caz împăratul, este cea care conduce Rusia.

În încheierea articolului Tolstoi spune direct numele funcționarului care-i stârnește cea mai mare iritate: Pobedonosțev. El este simbolul regimului, el „prostește și pervertește poporul”. Este o nouă provocare la adresa statului; Tolstoi parcă însearcă intenționat să atace puterea și caută să fie pedepsit. Dat autoritățile în continuare nu reacționează.

Marea strămutare

În primii ani ai domniei lui Nicolae al II-lea, Tolstoi începe cea mai puternică campanie socială – în apărarea duhoborilor, o sectă creștină care-i era foarte apropiată sufletește: ei respingeau partea rituală a ortodoxiei și orice violență. În anul 1895 comunitatea duhoborilor din apropiere de Tbilisi (pe atunci Tiflis), protestând împotriva înrolării obligatorii, se adună și oamenii dău foc armelor pe care le aveau. Represiunile împotriva duhoborilor se intensifică după aceea: sunt băgați la închisoare, trimiși în batalioane disciplinare, sunt deportați.

Tolstoi și Certkov pornesc o amplă campanie de sprijinire a duhoborilor, despre ale căror persecuții în scurt timp începe să scrie toată presa mondială. Și atunci lui Tolstoi îi vine ideea de a-i duce pe duhobori undeva unde să nu fie persecuati. Sunt examineate diferite variante: China, Cipru, Hawaii.

El începe să strângă bani și pentru aceasta revine chiar la propria decizie de a refuza onorariile. În mod deliberat termină mai repede de scris *Învierea*, ca să dea toți banii de pe urma publicării romanului în sprijinul duhoborilor.

Activitatea de apărare a drepturilor rămâne nepedepsită în cazul lui Tolstoi, dar Certkov este condamnat pentru ea și expulzat în străinătate. În anul 1897 acesta este trimis în Anglia. Nu este cea mai dură pedeapsă pentru un publicist care vorbea bine engleză – el devine portavocea lui Tolstoi în lumea occidentală. Concomitent tocmai la Londra Certkov găsește o modalitate de a-i ajuta pe duhobori. Noul emigrant politic se duce la un alt rus, prințul Piotr Kropotkin – acesta locuiește în emigrație deja de peste douăzeci de ani, din anul 1876. Celebrul savant geograf care a descoperit fenomene precum epoca glaciară, de asemenea un clasic al anarhismului rus, începe și el să-i ajute pe duhobori. În timpul expedițiilor sale științifice, Kropotkin a fost de mai multe ori în Canada, unde, aproape, a ajuns la concluzia că teritoriul acesta este înrudit din punct de vedere geologic cu Siberia. Și tocmai acolo propune Kropotkin să-i strămute pe duhobori.

Strămutarea istorică începe în anul 1898. Peste opt mii de oameni se îmbarcă în portul Batumi în vasele închiriate de Tolstoi și pornesc spre Quebec și Halifax. Spre anul 1900 operația colosală de salvare a duhoborilor de represiunile statului se încheie. Tolstoi demonstrează că poate să trăiască într-un stat și să fie practic independent de el.

Să nu te rogi

Tolstoi irită și autoritățile, și Biserica. Și nimeni nu se decide să întreprindă pași fermi, aşa se întâmplă Tânărul Tolstoi începe să fie grav bolnav – în anul 1899 în ziare apar speculații că scriitorul ar putea mori în curând. Înalții funcționari ai Sfântului Sinod încep să dezbată: cum să procedeze cu Tolstoi când o să moară? Unul dintre ierarhii Bisericii, arhiepiscopul de Harkov, chiar scrie un proiect de excomunicare a lui Tolstoi. În anul 1900 decanul de vîrstă al Sfântului Sinodului, mitropolitul de Kiev, Ioanichie, trimite o scrisoare secretă care le interzice tuturor preoților din țară să facă serviciul divin dacă